TOG‘AY MUROD ASARLARIDA QO‘LLANILGAN TERMINLAR TALQINI

Nomozova Adiba Shavkat qizi
Axborot texnologiyalari va menejmenti universiteti magistranti

Annotatsiya: *Badiiyat olamidagi eng asosiy o‘zgarish shundan iboratki, san’at, adabiyot, adabiyotshunoslik yakkahokim mafkura iskanjasidan xolos bo‘ldi, san’at va adabiyotning erkin, xilma-xil psixologik, falsafiy-estetik o‘zaklar bo‘ylab rivojlanishi uchun keng yo‘l ochildi. Eng muhimi ma’naviyat bobida milliy va umuminsoniy, qadimiy, qadimiy va ilg‘or zamonaviy qadriyatlarni ardoqlash, ularni yangi asosda qaror topdirish bosh masalaga aylanmoqda.*

Kalit so‘zlar: *Milliy istiqlol, romanlar ,qissalar, mustabid tuzum, falsafiy mushohada, Otamdanqolgan dalalar.*

Аннотатsiя: *Самое главное изменение в мире искусства состоит в том, что искусство, литература, литературоведение освободились от тисков господствующей идеологии, открылся широкий путь для развития искусства и литературы по свободным, разнообразным психологическим, философско-эстетическим ядрам. Самое главное, в сфере духовности главным вопросом становится бережное отношение к наtsiональным и общечеловеческим, древним, древним и передовым современным ценностям, их утверждение на новой основе.*

Ключевые слова: *Наtsiональная независимость, романы, повести, тоталитарный режим, философские размышления, Поля, оставленные моим отцом.*

Annotation: *The most fundamental change in the world of art is that art, literature, and literary studies have been freed from the grip of a dominant ideology, and a wide path has been opened for the development of art and literature along free, diverse psychological, philosophical, and aesthetic roots. Most importantly, in the sphere of spirituality, the main issue is the preservation of national and universal, ancient, ancient, and advanced modern values, and their establishment on a new basis.*

Keywords: *National independence, novels, short stories, totalitarian regime, philosophical reflection, Fields inherited from my father.*

Tog’ay Murod o‘zbek adabiyotining yorqin namoyandasi bo‘lib, asarlari milliy til va madaniyatning chuqur ifodasidir. Uning ijodida lingvoko’lteremalar (lingvistik va madaniy komponentlar) keng qo‘llanilib, milliy urf-odatlar, xalqning mentaliteti va tarixiy dunyoqarashini aks ettiradi. Ushbu maqolada Togay Murod asarlaridagi lingvoko’lteremalarning mohiyati, turlari hamda ularning madaniy va badiiy ahamiyati yoritiladi.

Lingvoko’lto’remalar—bu til va madaniyatning o‘zaro bog‘liq birliklari bo‘lib, milliy qadriyatlar, urf-odatlar, xalq og‘zaki ijodi, maqollar, frazeologizmlar va etnografik ramzlarni o‘z ichiga oladi. Ular milliy o‘zlikni saqlash va millataro madaniy aloqalarni ta’minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Lingvoko’lto’rema tilda mavjud bo‘lgan madaniy xotiralar va ijtimoiy

tajribani aks ettiradi, shu bilan millatning tarixiy yo‘lini, xulq-atvorini va mentalitetini saqlab qoladi.

- Milliy lahja va dialektlarning boyligi: Qahramonlarning nutqi xalq og‘zaki ijodi elementlari, dialektal so‘zlar va maqollar bilan boyitilgan bo‘lib, bu asarga milliy haqiqat va rang-baranglik baxsh etadi.

- Urf-odat va madaniy qadriyatlarning aks etishi: Asarlarda milliy tantanalar, oilaviy munosabatlar, mehnat madaniyati, xalqning hayot tarzi tasvirlanadi, bular orqali xalqning tarixiy va etnik xususiyatlari yaqqol ko‘rinadi.

- Tabiat va atrof-muhit haqidagi madaniy kontekst: Togay Murodning ijodida tabiat tasvirlari madaniy obrazlar bilan uyg‘unlashib, milliy hayotiy falsafa va dunyoqarashni ifodalaydi.

- Maqollar, frazeologizmlar va ramzlarning ishlatilishi: Qahramonlarning nutqida milliy ifodalar va maqollar, xalq ohanglari va hissiyotlari o‘z o‘rnini topadi, bu esa asarni boy va jonli qiladi.

Tog’ay Murod asarlarida lingvoko’lto’remalar milliylik tuyg‘usini kuchaytiruvchi asosiy vosita hisoblanadi. Til va madaniyat birlikdagi ushbu belgilar orqali muallif milliy ruhni saqlab qolish va uni avlodlarga yetkazishni maqsad qilgan. Ularning badiiy ishi millatning tarixiy tajribalari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, xalqning milliy xotira va an’analarini navbatdagi avlodlarga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tog’ay Murodning «Otamdan qolgan dalalar» va «Bu dunyoda o‘lib bo‘lmaydi» kabi asarlarida lingvoko’lto’remalar o‘ziga xos tarzda aks etgan. Masalan, qahramonlarning ayrim nutq parchalarida xalq maqollari, diqqatga sazovor og‘zaki iboralar va madaniy ifodalar keng ko‘lamda qo‘llaniladi. Bu elementlar o‘quvchida o‘zlikni anglash, milliy qadriyatlarning qadrini his qilish imkonini yaratadi.

Agar kerak bo‘lsa, maqolani yanada boyitish uchun aniq asarlardan namunalar, qahramonlar nutqidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri iqtiboslar kiritish mumkin. Ushbu keng qamrovli tahlil Togay Murodning milliy til va madaniyatni asarlarda qanday aks ettirganini batafsil yoritadi.

Bugungi nasrimizdagi yangi jarayonlar, ma’naviy shakliy-uslubiy izlanishlar hammadan ko‘proq roman janrida yorqinroq namoyon bo‘layotir. Ayniqsa so‘z san’atining o‘zak masalasi-insonni anglash, inson tabiatining qalbining tushuntirish qiyin bo‘lgan sir-asrorlarini taftish etish, inson jumbog‘i ustida astoydil bosh qotirish, eng muhimi bu borada odatdagi andozalardan qochib yangi yo‘llar aqtarish adabiyotimizda etakchi tamoyilga aylanib borayotir. Insonni anglash, inson shaxsini tahlil talqin etishda bizda uzoq yillar ustuvor bo‘lgan ijtimoiy axloqiy yondoshish an’anavi davom etgani holda XX asr jaxon adabiyotida keng tarqalgan estetik falsafiy oqimlar tajribalariga astoydil qiziqish, qolaversa, Sharq adabiyotining biron merosi tasavvuf falsafasi va estetikaga qaytish hozirning o‘zidayoq o‘z samarasini bermoqda.Milliy istiqlol ta’sirida jamiyatimizda kechayotgan tub islohatlar natijasida ro‘y berayotgan o‘zgarishlarning inson ongida sintez qilinishi hozirgi adabiyotiga yangi inson obrazini olib kirdi. Mana shunday yangi yo‘nalishdagi asarlar yaratib, ularda o‘z qahramonlariga o‘ziga xos ism berib, ularning psixologiyasi orqali asar mazmuniga katta ma’no yuklagan ijodkorlarimizdan biri Tog‘ay

Muroddir.Bugungi kunda milliy istiqlol davri o‘zbek romanchiligi salnomasida T.Murodning «Otangdan qolgan dalalar» va «Bu dunyoda o‘lab bo‘lmaydi» romanlari birinchilardan bo‘lib qayt etiladi.Milliy istiqlol davri romanlar tabiatidan kelib chiqqan holda tamoyillarga ajratadigan bo‘lsak, roman uslubi tamoyil shakllantiruvchi omil hisoblanadi. Roman muvaffaqiyatini ta’minlovchi muhim komponentlardan biri bo‘lmish yozuvchi uslubi asar poetikasini yuzaga chiqaruvchi asosiy omil hisoblanadi. Masalan: Tog‘ay Murodning «Otamdan qolgan dalalar» romani falsafiy roman, usluban izchil tahliliy yo‘nalishga mansub. Shu o‘rinda yozuvchi tafakkurida tug‘ilayotgan roman g‘oyasi o‘z uslubi bilan yuzaga kelishini yodda tutgan holda yozuvchi «Otamdan qolgan dalalar» romanini yaratishdan asosiy maqsadi mustabid tuzum mohiyatini ya’ni o‘sha davrning haqiqiy qiyofasini, unga olib keluvchi omillarni, uning ayanchli asoratlarini bir xalq timsoli tarzida o‘rganish, badiiy talqin qilish orqali falsafiy mushohada yurgazish. Ana shu fikrlardan kelib chiqqan holda Tog‘ay Murodning «Otamdan qolgan dalalar» romanini-ijtimoiy falsafiy, «Bu dunyoda o‘lib bo‘lmaydi» romanini esa ijtimoiy psixologik roman deb atasak maqsadga muvofiq bo‘ladi hamda bu ikki roman va adib ijodiga xos bo‘lgan hissa hikoyalar tadqiqot mavzuini ochib berishda asosiy manba bo‘ladi. Yuqoridagi asarlar haqida ishning qolgan qismlarida batafsil tahlil orqali tanishishga harakat qilamiz.Shunday qilib adabiyotimiz mustaqillik yillarida o‘tmish mavzularini istiqlol mafkurasi asosida yangicha talqin va tasvir etish yo‘llaridan borib jiddiy yutuqlarga erishdi. Bunday o‘sish izlanishlarni zamonaviy mavzular talqinida ham ko‘rish mumkin. Darvoqe, mustaqillik davriga kelib ko‘p mavzularni tasvirlashda avvallari noto‘g‘ri mezonlarga zamonasozlikka, sovet voqeligini bo‘yab-bezab;ortiqcha maqtab aks ettirishga chek qo‘yildi. Masalan adabiyotimizda uzoq yillar davomida paxtakorlar mehnati, ayniqsa, paxtakor xotin-qizlar mehnati juda oson ish tarzida yuzaki dabdabali bayramona kayfiyatda tasvirlab kelishdi. Bu narsalarning asli qanday ekanligini biz Dehqonqul («Otamdan qolgan dalalar») obrazi orqali aniq anglab etdik.Demak mustaqillik tufayli adabiyotda chin hayotga chuqur kirib borish haqqoniylik, tanqidiy ruh kuchaydi. Bu davrda xalq va mamlakat hayotini yaxshilashga mustaqilliknimustahkamlashga qaratilgan mavzular, oddiy inson qadr-qimmatini tiklash va ko‘tarish, ona Vatan va ma’naviyat masalalari birinchi o‘ringa chiqdi. O‘zbek nasrida yangi zamon ruhini real ifodalovchi asarlar yaratildi. Bu nasriy asarlarning aksariyatida sobiq sovet davridagi mamlakat va xalq hayotini tanqidiy nuqtai nazardan tahlil etib tasvirlash ustuvorlik qiladi.Bugungi o‘zbek adabiyotida be’ma’ni kechgan shaxs qismatining ovro‘pachi modernistik talqindan farq qiluvchi o‘ta milliy xalqona yo‘li ham mavjud. Bu jihatdan T.Murod tajribalari ibratlidir. Tog‘ay Murod nasrimizda qissa va romanlari bilan ilmiy-adabiy jamoatsizlikning nazariga tushgan adibdir. U adabiyot atalmish «ulkan qasr» (R.Tagor)ni oyog‘i yerdan uzilmay o‘z badiiy asarlari bilan zabt eta oldi.Tog‘ay Murod Mengnorov o‘zbek milliy adabiyotining o‘ziga xos ovozga ega bo‘lgan noyob vakillaridan biridir. U 1948-yili Surxondaryo viloyatining Denov tumani, Xo‘jasoat qishlog‘ida tavallud topgan. Shu qishloqdagi 43-sonli o‘rta maktabni 1966-yilda tugatib, o‘sha yili Toshkent Davlat universitetining jurnalistika fakultetiga o‘qishga

kirgan.T.Murodning talabalik yillari uning yozuvchi bo‘lib yetishuvida juda katta vazifa bajardi. T.Murod mazkur fakultetda tahsil olgan paytda o‘sha bilim o‘chog‘ida Halima

Adibning Qoplon va Oymoma kati obrazlaridaham folklor qahramonlari, insonlar Alpomish va Barchinoy kabilar tasviriga monandlik mavjud. Buni birgina Oymomi tasviri berilgan jumlalar orqali ham bilib olishimiz mumkin:«Suluv yuzlarini oppoq desak, bizning haqqimiz ketadi. Qorachadan kelgan desak qizning haqqi ketadi.Bug‘doyrang bo‘ldi.Barchin yuzli bo‘ldi.Shu bilan birga yozuvchining uslubi ham xalq ijodi kabi ravon.Shunday qilib T.Murod folklor namunalaridan ijodiy foydalanish orqali obrazlariga chinakam milliy xususiyatlarini, koloritni bera olganligini ko‘ramiz.Har bir jamiyat, har bir davrning o‘ziga xos yangi qahramonlari bo‘ladi. Hayot konkret tarixiy sharoit taqozosi bilan o‘z zamonasi ilg‘or kishisining muayyan tiplarini kurash maydoniga olib chiqadi. Shu boisdan ham ularning intilishida, kurashida va qismatida davrning butun murakkabligi aks etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. T. Murod «Otamdan qolgan dalalar. –T.: 1994. –B. 264-265.2. T. Murod «Otamdan qolgan dalalar. –T.: 1994. –B. 267-269.
2. Karimov I. va boshqalar «XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi» –T.: 1999. –B. 529
3. To‘gay Murod «Bu dunyoda o‘lib bo‘lmaydi» -T.: Sharq, 2001. –B.176.
4. Omonov, Bahodir Nurillayevich. "MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA–MUAMMOLAR YECHIMINING ASOSIY OMILI." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 4.21 (2024): 529-535.
5. Nurillayevich, O. B. "ЭКОЛОГИК ГЛОБАЛЛАШУВ КОНТЕКСТИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ЭКОЛОГИК ВАЗИЯТДАГИ ЎЗГАРИШЛАР." *PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL,(SI-1)* (2022).
6. Омонов, Баходир Нуриллаевич. "Идейно-политический путь просветительского и джадидского движения." *Gospodarka i Innowacje* 44 (2024): 235-242.
7. Omonov, B. N. "O ‘zbekiston ekologik siyosatining strategik asoslari." *Философия и право* 28.2 (2024): 41-43.
8. Omonov, Bahodir. "EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING O ‘RNI." *Modern Science and Research* 4.3 (2025): 125-128.
9. Omonov, B. N. (2024). MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA–MUAMMOLAR YECHIMINING ASOSIY OMILI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, *4*(21), 529-535.
10. Nurillayevich, O. B. (2022). ЭКОЛОГИК ГЛОБАЛЛАШУВ КОНТЕКСТИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ЭКОЛОГИК ВАЗИЯТДАГИ ЎЗГАРИШЛАР. *PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL,(SI-1)*.
11. Омонов, Б. Н. (2024). Идейно-политический путь просветительского и джадидского движения. *Gospodarka i Innowacje*, *44*, 235-242.
12. Omonov, B. N. (2024). O ‘zbekiston ekologik siyosatining strategik asoslari. *Философия и право*, *28*(2), 41-43.
13. Omonov, B. (2025). EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING O ‘RNI. *Modern Science and Research*, *4*(3), 125-128.

14. Nomozov, Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI." *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS* 1.2 (2024): 113-118.

15. O'G'Li, Nomozov Xurshid Shavkat. "YUKSAK AXBOROT MADANIYATI–INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN RATSIONAL FOYDALANISH SHARTI." *Research Focus* 2.6 (2023): 105-110.

16. Nomozov, Xurshid. "THREATS TO INFORMATION SECURITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS." *Gospodarka i Innowacje* 22 (2022): 229-231.

17. Shavkat o'g'li, Nomozov Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA'SIRIDA SODIR BO 'LAYOTGAN NEGATIV

18. IJTIMOIYLASHUV SHAKLLARI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G 'OYALAR* 1.2 (2024): 52-58.

19. Nomozov, Xurshid. "JAMIYAT IJTIMOIYLASHUVIDA INSTITUTLARI O'RNI VA INTERNET-MAKONNING UNDAGI O 'RNI." *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION* 1.2 (2024): 83-88.

20. Nomozov Xurshid Shavkat o'g'li. "YOSHLARNING IJTIMOIYLASHUVIDA INTERNET TARMOQLARINING O'RNI." *Ilm fan taraqqiyotida raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari* 5.2 (2025): 27-31.

21. Shavkat o'g'li, Nomozov Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA'SIRIDA SODIR BO 'LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOIYLASHUV SHAKLLARI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G 'OYALAR* 1.2 (2024): 52-58.

22. Shavkat o'g'li, Nomozov Xurshid. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G 'OYALAR* 1.2 (2024): 48-51.

23. Shavkat o'g'li, Nomozov Xurshid. "AXBOROT XURUJINING O 'SMIRLAR HAYOTIGA TA'SIRI." *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI* (2023): 1285-1287.

24. Nomozov, Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI." *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS* 1.2 (2024): 113-118.

25. Nomozov, Xurshid. "THREATS TO INFORMATION SECURITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS." *Gospodarka i Innowacje* 22 (2022): 229-231.

26. Xurshid, Abdullayev. "GLOBAL MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO 'LLARI." *Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi* 19.1 (2025): 299-303.